

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย

“แม่น้ำ” นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการตั้งชุมชนเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมือง ชุมชนชนบท ชุมชนอุตสาหกรรม หรือชุมชนเกษตรนั้นต่างก็มีการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ ไม่ว่าจะเป็นการนำมาใช้อุปโภคบริโภค การคมนาคมขนส่ง การค้าขาย และการเกษตรกรรม แม้กระทั่ง ประเพณีต่างๆ ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่น้ำแทบทั้งสิ้น ซึ่งจะสังเกตได้จากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันจะมีตั้งถิ่นฐานตามแนวของแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เห็นได้ว่าแม่น้ำนั้นมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนเกษตรนั้นมีความเกี่ยวข้องกับสายน้ำเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการนำน้ำจากแม่น้ำมาใช้ในทางการเกษตร ซึ่งมีการนำน้ำมารดพืชผักและผลผลิตต่างๆ ซึ่งล้วนแต่นำมาจากแม่น้ำทั้งสิ้น นอกเหนือจากที่ได้รับจากน้ำฝนแล้ว ในสังคมไทยนั้นนับได้ว่ามีความผูกพันกับสายน้ำมาอย่างยาวนาน ทางภาคเหนือคืออาณาจักรล้านนา ต่างก็มีวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผูกพันกับสายน้ำสืบต่อกันมาอย่างช้านาน

“แม่น้ำสาร” เป็นแม่น้ำที่ไหลผ่าน 3 ตำบลในอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อันได้แก่ ตำบลป่าตึก ตำบลเวียงยอง และ ตำบลศรีบัวบาน ซึ่งแม่น้ำสายนี้ได้ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบแม่น้ำมาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นการอุปโภคบริโภค หรือการทำเกษตร ก็ได้อาศัยแม่น้ำสารนี้เป็นแหล่งน้ำที่ช่วยเหลือในการดำรงชีวิตสืบมา แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปของสภาพแม่น้ำ เช่น มีการสร้างฝายขึ้นมากั้นลำน้ำ เพื่อทำการเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเกษตรในระดับปัจเจกมากขึ้น ซึ่งมีทั้งฝายที่สร้างจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น กระจอบทราย หิน หรือไม้ และฝายที่มีสภาพถาวรซึ่งสร้างจากคอนกรีต ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การขัดแย้งกันในการแบ่งปันจัดสรรน้ำทางการเกษตร ปัญหาน้ำที่เริ่มจะเน่าเสียจากการกีดขวางการไหลเวียนน้ำของฝายเป็นต้น จากปัญหาเหล่านี้ ทำให้เกิดกลุ่มคนที่เห็นความสำคัญและตระหนักถึงผลกระทบที่ตามมาของปัญหาและได้คิดร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา โดยการนำของ พระมหานិเวศน์ กิตติเชฎฐ์ พ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน และแม่หลวงภักจินดา ลังกาฟ้า ซึ่งได้ร่วมพัฒนา และดำเนินงานในโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสารอย่างมีส่วนร่วม” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรวมคนและสืบค้นข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำสาร เช่น ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน 13 หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสาร การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำสาร วิถีชีวิต การ

ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการเปลี่ยนแปลงในระบบเกษตรกรรมในบริเวณลุ่มน้ำแม่สาร ซึ่งข้อมูลที่ได้นี้จะช่วยเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และยังเป็นประโยชน์ในแง่ของการนำมาวิเคราะห์ เพื่อหาปัจจัยในการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ต่อไป

อย่างไรก็ตามข้อมูลที่ได้ จากโครงการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ยังถูกจัดเก็บอยู่กับกลุ่มผู้วิจัยหลัก ทำให้มีผู้ที่รับรู้เกี่ยวกับข้อมูลนั้นมีจำนวนจำกัด จึงเกิดแนวคิดในการจัดทำข้อมูลที่มีอยู่นี้ให้เป็น “ระบบ” (System) มากขึ้นประกอบกับปัจจุบันนี้ เทคโนโลยีทางด้านสารสนเทศได้มีความก้าวหน้ามาก น่าจะนำมาประยุกต์ใช้จัดการข้อมูลดังกล่าว จึงจะมีประโยชน์ต่อเกษตรกรในแง่การใช้ประกอบการตัดสินใจ ทั้งนี้การค้นหาข้อมูล และปรับแก้ของเกษตรกรจะสามารถทำได้ง่ายสะดวกและรวดเร็วขึ้น และสามารถเปรียบเทียบข้อมูลที่เกิดขึ้นในแต่ละปีได้ชัดเจนขึ้น และที่สำคัญยังช่วยให้การวางแผนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สามารถทำได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นับว่าเป็น โอกาสอันดีที่มีการพัฒนาซอฟต์แวร์ที่มีชื่อว่า “ท้องทุ่งไทย ๑.๐” โดย รศ.ดร. อรรถชัย จินตเวช และคณะ (2547) เป็นซอฟต์แวร์ที่เกี่ยวกับ “ระบบสนับสนุนการตัดสินใจผลิตพืชระดับท้องถิ่น” ซึ่งมีแนวคิดหลักว่า “เน้นเก็บข้อมูลในชุมชน วิเคราะห์และตีความโดยคนในชุมชน และใช้ประโยชน์โดยคนในชุมชน”

ทั้งนี้ ความสามารถในการนำข้อมูลที่มีอยู่นั้น ไปบันทึกลงในโปรแกรม “ท้องทุ่งไทย ๑.๐” เพื่อนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการนำข้อมูลที่มีอยู่ไปบันทึกลงในฐานข้อมูล ซึ่งน่าจะเป็นเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่แม่น้ำสาร เพราะเยาวชนมีทักษะในด้านคอมพิวเตอร์ดีกว่าเกษตรกร

สืบเนื่องจากโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสารอย่างมีส่วนร่วม” ได้เกิดกลุ่มเยาวชนขึ้นมากลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่า “กลุ่มปทุมพะยอมทะเลอ่อนทะเลปุ่น” ผู้วิจัยจึงเกิดข้อสงสัยว่ากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของเยาวชนกลุ่มนี้ให้เป็นแกนหลักในการพัฒนาฐานข้อมูลที่ได้จากโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสารอย่างมีส่วนร่วมควรเป็นอย่างไร และจะทำการรวบรวมเพิ่มเติมข้อมูลในประเด็นที่เยาวชนให้ความสนใจได้อย่างไร งานวิจัยนี้มีโจทย์วิจัยว่า จะทำอย่างไรให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร และมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของเยาวชนในการจัดทำและพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

1.3 คำถามวิจัย

จะอย่างไรให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร และมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มติวิจัย (วิชาการ)

- 1.1. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการการสร้างการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร
- 1.2. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร

2. มติพัฒนา

- 2.1. เกิดคณะทำงานของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ที่ร่วมพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร
- 2.2. เกิดฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสารที่พัฒนาโดยกลุ่มเยาวชน

1.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1. **ขอบเขตด้านประชากร** ดำเนินการคัดเลือกจากประชากรทั้งชาย/หญิง ที่เป็นเยาวชนอายุตั้งแต่ 13-18 ปี ที่พร้อมเข้ามารวมกลุ่มในการทำกิจกรรม และอาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่มีลำน้ำแม่สาร ไหลผ่าน หรือได้รับประโยชน์จากลำน้ำแม่สาร จำนวน 13 หมู่บ้านใน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

2. **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการในพื้นที่ครอบคลุม 3 ตำบล รวมทั้งหมด 13 หมู่บ้าน ดังนี้ 1) ตำบลศรีบัวบาน ประกอบด้วย บ้านจำเริญ บ้านทุ่งยาว (ม.7 และ ม.12) บ้านจำบอน บ้านคอนแก้ว และบ้านข้าวแคร่ 2) ตำบลป่าสัก ประกอบด้วย บ้านป่าตึงงาม

บ้านสันคะยอม บ้านหลุก และบ้านใหม่จตุจักร และ 3) ตำบลเวียงของ ประกอบด้วย บ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแดด และบ้านแม่สารบ้านตอง ซึ่งในการคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัยนี้ทั้ง 13 หมู่บ้านนี้ เป็นหมู่บ้านที่มีความสอดคล้องตามเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัยที่กำหนด ดังนี้

2.1. เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีแม่น้ำสารไหลผ่าน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนและแม่น้ำสาร

2.2. เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำสาร เพื่อให้สะท้อนถึงความสำคัญของแม่น้ำสารที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูล ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นต่างๆ ได้ดังนี้

3.1. ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร ดังนี้

3.1.1. ข้อมูลบริบทแม่น้ำสารและบริบทชุมชนริมแม่น้ำสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย

3.1.2. ขั้นตอนการสร้างการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร

3.1.3. การเรียนรู้ของเยาวชน

3.1.4. การเรียนรู้ของผู้วิจัย

3.2. ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร

1.6 นิยามคำศัพท์

การมีส่วนร่วมของเยาวชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น การวิเคราะห์ปัญหา ร่วมหาทางเลือก ร่วมวางแผน ปฏิบัติกิจกรรม สรุปรบทเรียน และปรับแผนทุกระยะในการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร

เยาวชนแม่น้ำสาร หมายถึง เยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 13-18 ปี และอาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่ติดกับแม่น้ำสารในพื้นที่ทั้ง 3 ตำบล ของ อ.เมือง จ.ลำพูน

การพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร หมายถึง การนำข้อมูลต่างๆ ที่ผ่านกระบวนการรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้อง และมีความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยในการ

วิจัยนี้ เน้นในเรื่องข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร โดยนำข้อมูลต่างๆที่ได้ขึ้นไปบันทึกลงในโปรแกรมฐานข้อมูล เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่างๆ ต่อไป

ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแม่น้ำสาร หมายถึง ข้อมูลที่ได้ผ่านกระบวนการรวบรวม และได้รับการตรวจสอบความ ถูกต้องน่าเชื่อถือ โดยในการวิจัยครั้งนี้เน้นในเรื่องข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วยด้านหลักๆ อยู่ 6 ด้าน คือ 1) ฐานข้อมูลด้านชุมชน 2) ฐานข้อมูลด้านสังคม 3) ฐานข้อมูลด้านสาธารณูปโภค 4) ฐานข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 5) ฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และ 6) ฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และแหล่งท่องเที่ยว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย